

Ростислав СОССА,

директор ДНВП «Картографія»,

кандидат географічних наук

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ В КАРТОГРАФІЧНОМУ СВІТІ (до 70-річчя видавництва)

Української картографії до 1991 року нібито не було. Це було обумовлено як високою утаємниченістю у радянські часи топографо-геодезичної та картографічної діяльності, так і тією обставиною, що ці роботи для цивільних цілей в СРСР виконувало всесоюзне відомство — Головне управління геодезії та картографії при Раді Міністрів СРСР, що було у складі військово-промислового комплексу. Цьому сприяли також відсутність республіканської ланки управління у цій сфері діяльності та режимна закритість аерогеодезичних і картографічних підприємств, що функціонували на території України. Лише наприкінці 1980-х підприємства замість номерів отримали власні назви, що сприяло поширенню інформації про їх існування серед широкого загалу.

Становлення сучасної української картографії пов'язане з організацією 1 листопада 1991 року Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України (Укргеодезкартографії), яке було створено Постановою Кабінету Міністрів України № 306 для топографо-геодезичного та картографічного забезпечення потреб господарства країни. Структурними підрозділами Укргеодезкартографії стали вісім підприємств і організацій колишнього Комітету геодезії та картографії СРСР. Картографічні підприємства починають працювати у нових умовах, коли українська картографія набула національного статусу. Відповідно постали нові завдання з картографічного забезпечення всебічних потреб незалежної держави, адже до цього практично всі головні види картографічних творів розробляли та готували до видання у Москві (регіональні картографічні видання для широких верст населення готували російською мовою в Україні, проте виходили у світ під видавничою маркою всесоюзного відомства).

Першочерговими завданнями галузі стали відображення України як незалежної держави, її місця на політичній карті світу, картографічне забезпечення навчального процесу в загальноосвітній школі та широкого кола потреб населення. З прийняттям Закону України «Про

мови в Україні», нової редакції Українського правопису постала необхідність в унормуванні назв географічних об'єктів території України та за її межами, оскільки більшість карт тепер готуються до видання українською мовою.

Сучасне картографічне обличчя України та міжнародне картографічне визнання нашої держави значною мірою визначає плідна діяльність Державного науково-виробничого підприємства (ДНВП) «Картографія». Тут в умовах ринкової економіки було опрацьовано модель самоокупної діяльності підприємства, впроваджено у виробництво новітні досягнення науки, техніки і сучасних технологій, що дало змогу перевести роботу підприємства з трудомістких традиційних процесів створення карт на сучасні цифрові комп'ютерні технології. Підготовлені актуальні цифрові карти території України використовуються у різних галузях економіки, зокрема й у навігаційних системах і мобільних пристроях.

Впроваджені комп'ютерні технології створення карт поліпшили якість картографічних видань підприємства до світового рівня і дали змогу значно збільшити їх асортимент. ДНВП «Картографія» стала найбільшим виробником картографічної продукції в Україні та на пострадянському просторі. Щороку підприємство видає понад 200 найменувань карт і атласів. Створені підприємством картографічні твори сприяють поліпшенню задоволення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наукових, освітніх та інших установ і організацій, широкої вітчизняної та міжнародної громадськості у науково обґрунтованій картографічній інформації про Україну та світ.

У рік 70-літнього ювілею ДНВП «Картографія» коротко оглянемо на історію становлення підприємства, відзначимо його внесок у розвиток тематичного картографування в Україні.

Після звільнення у 1944 році значної частини України від німецько-нацистських загарбників Розпорядженням Ради Народних Комісарів СРСР від 3 березня 1944 року № 4788-р було поновлено діяльність структури Головного управління геодезії та картографії на території УРСР. Наказом ГУГК при РНК СРСР від 10 березня 1944 року № 44, що дублював урядове рішення, створено Українське аерогеодезичне підприємство у м. Києві, Київську картографічну фабрику та Київське топографічне училище (пізніше — технікум). Датою заснування Київської картографічної фабрики — попередниці нинішнього ДНВП «Картографія» — вважається 19 квітня 1944 року, коли було підписано наказ № 1, згідно з яким перший директор Тихон Михайлович Козулін приступив до виконання своїх обов'язків. Фабрика знаходилась у Києві за адресою вул. Костянтинівська, 22/17 (Ярославська, 17/22).

Загалом в історії розвитку підприємства виділяємо три етапи:

— 1944–1975 рр. — підприємство функціонує як картографічна фабрика, що випускає карти, тиражуючи їх на власних потужностях;

основою кадрового складу були робітники (до 80%), картоукладання мало допоміжне значення. У 1962 році фабрика була перейменована на Фабрику № 1 ГУГК СРСР. У зв'язку із завершенням будівництва у місті Вінниці найбільшої в Радянському Союзі Фабрики № 10 ГУГК СРСР 26 грудня 1975 року Фабрику № 1 було реорганізовано у Науково-редакційне картоукладальне підприємство (НРКП) ГУГК СРСР;

— 1976–1994 рр. — фабрику реорганізовано у картографічне підприємство, кінцевим продуктом якого стають підготовлені та затверджені до друку видавничі оригінали (діапозитиви) карт і атласів. Штат його у цей період на 70% вже складається зі спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою. Головним завданням картографічного підприємства відтепер стає укладання та підготовка до видання тематичних карт з подальшим тиражуванням їх здебільшого на картографічній фабриці у Вінниці. Для збільшення картоукладальних потужностей підприємство з 1977 року інтенсивно поповнюється випускниками Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка та Київського топографічного технікуму. Загальна кількість працівників у середині 1980-х років становила понад 200 осіб. З 1983 до 1991 року підприємство входило до складу головної картографічної організації країни — Виробничого картоукладального об'єднання «Картография» ГУГК СРСР (Москва). З 1989 року має назву Київське НРКП ВКО «Картография». 1 квітня 1993 року КНРКП було реорганізовано у Науково-дослідне та експериментально-виробниче підприємство картографії (НВП «Картография»). У 1991 році підприємство стає структурним підрозділом Державної картографо-геодезичної служби України і починає працювати в нових політичних, соціальних та фінансових умовах. Основні обсяги картографічних робіт підприємство виконує на державне замовлення;

— 1995–2014 рр. — ДНВП «Картография» адаптує свою діяльність до умов ринкової економіки: самостійно визначає тематику робіт і обсяги накладів, замовляє тиражування підготовлених ним до видання карт та атласів, реалізує власну продукцію. З переходом до комп'ютерних технологій створення карт та зміни напрямів діяльності здійснюється реструктуризація підприємства. Новими напрямками робіт підприємства стають стандартизація географічних назв і цифрове картографування. Частка державного замовлення значно зменшується і становить 1-3% від загального обсягу виконуваних робіт.

Відтоді значно розширюється тематика картографічних видань. Це насамперед навчальні атласи і контурні карти з географії та історії, навчальні стінні карти, карти та атласи автомобільних шляхів, довідкові атласи світу та України, плани і атласи міст, електронні видання. В умовах конкурентного середовища ДНВП «Картография» зуміло зберегти в Україні провідні позиції у більшості напрямів тематичного

картографування і суттєво підняти загальний рівень національного картографування.

За 70 років діяльності ДНВП «Картографія» підготувало до видання загалом майже 4000 різних типів і видів картографічних творів. Це як одно аркушеві, так і багатоаркушеві стінні карти, навчальні та фундаментальні атласи, картографічне оснащення енциклопедичних видань тощо.

Картографічні твори, створені та підготовлені до видання на підприємстві, неодноразово було відзначено нагородами на численних міжнародних і вітчизняних виставках, форумах, конференціях. Особливо приємно зазначити, що три фундаментальні картографічні проекти, які укладали, оформляли та готували до видання в ДНВП «Картографія», були відзначені високими державними преміями.

Найновіші матеріали про сучасний стан кріосфери Землі систематизовані в «Атласе снежно-ледовых ресурсов мира» (Москва: Российская академия наук, 1997), розробленому в Інституті географії АН СРСР спільно з Московським державним університетом та іншими організаціями й установами [1]. Понад 10 років тривали роботи з підготовки цього насиченого за тематичним змістом і з докладною географічною основою великоформатного атласу до видання в НРКП — НВП «Картографія» у Києві. У 17 тематичних розділах атласу міститься понад 1100 карт, що підготовлені до друку у 14-16 фарб. Колектив авторів за розроблення атласу нагороджений у 2002 році Державною премією Російської Федерації.

Найбільшим здобутком лінгвістичного картографування в Україні став вихід у світ у 1984–2001 рр. фундаментального тритомного «Атласу української мови», в якому вміщено 1139 лінгвістичних карт [2]. Атлас охоплює 2359 населених пунктів, які репрезентують усі говори в межах України та окремі говірки суміжних територій. Розробники атласу — Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР та Інститут суспільних наук АН УРСР. Для виконання величезних обсягів картографічних робіт для атласу у заплановані терміни на підприємстві було розроблено оригінальну технологію, яка дала змогу об'єднати трудові етапи технологічні етапи

укладання, оформлення та підготовки карт до видання в один етап. 2006 року за роботу над атласом колективу авторів було присуджено Державну премію України у галузі науки і техніки.

Визначною подією у розвитку української картографії стало видання на початку 2008 року «Національного атласу України», в основу концепції, структури та змісту якого покладено результати наукових досліджень Інституту географії НАН України (науковий редактор видання — академік НАН України Л.Г. Руденко) [4].

Фундаментальний картографічний твір, до розроблення якого було залучено десятки наукових інституцій та більше трьох сотень авторів, укладений та підготовлений до видання на високому рівні ДНВП «Картографія». Відповідальна робота над атласом стала великою школою для колективу укладачів, коректорів та редакторів підприємства. За видання «Національний атлас України (методологія і практика розробки)» колективу авторів з Інституту географії НАН України та ДНВП «Картографія» 2009 року присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки. Званнями лауреатів були удостоєні співробітники підприємства Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Л.М. Веклич.

Постійний розвиток і збільшення потужностей комп'ютерної техніки, освоєння нових технологій, сучасне програмне забезпечення, підвищення технічної та картографічної кваліфікації персоналу, створення базових електронних карт дали змогу значно збільшити виробничий потенціал підприємства. Високий інтелектуально-картографічний потенціал ДНВП «Картографія» реалізований насамперед на ниві атласного картографування — у створених чи підготовлених підприємством до видання атласах. До проголошення незалежності України вітчизняні картографічні підприємства не видавали довідкових атласів світу. Тому знаковою подією став вихід у світ у 1999 році «Атласу світу», який підсумував першу велику роботу з передачі українською мовою географічних назв

зарубіжних країн (обсяг 216 с., близько 30 тис. назв географічних об'єктів). З 2002 року, коли цей атлас було переукладено із незначними змінами за комп'ютерними технологіями, він витримав чотири перевидання та два видання російською мовою. На основі цих видань у 2011 році було створено нове ошатно оформлене інформаційно-довідкове видання «Атлас світу для всієї родини».

Сучасним обличчям підприємства стала також низка довідкових атласів України, що розроблені в ДНВП «Картографія» та видані в однаковому форматі у твердій оправі: «Загальногеографічний атлас України» (2004), «Комплексний атлас України» (2005), «Політико-адміністративний атлас України» (2006), «Комплексний атлас Київської області» (2009), «Атлас вчителя» (2010), «Атлас історії України» (2012), «Шляхами Великого Кобзаря» (2013). До цих атласів слід додати й видання, які розроблені в інших організаціях але підготовлені до видання на підприємстві: «Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність» (2003), «Львів. Комплексний атлас» (2012).

Знаковою подією став вихід у світ у 2012 р. «Атласу історії України», що засвідчив про формування на підприємстві нового напрямку тематичного картографування. Історичне картографування в ДНВП «Картографія» було започатковане розробленням серії навчальних атласів із всесвітньої історії. Набутий досвід виконання редакційних і картоукладальних робіт над історичним блоком «Національного атласу України» та зі створення серії навчальних атласів з історії України уможливив розроблення науково-популярного «Атласу історії України». Атлас створено у результаті тісної співпраці редакторів-картографів, які виступили упорядниками карт, та наукових консультантів — співробітників Інституту історії України НАН України, Інституту археології НАН України та Національного університету «Києво-Могилянська академія».

У рамках серії видань «Пам'ятки картографії України», що є продовженням започаткованої в Україні В. Кордтом традиції видання репродукцій картографічних творів, які мають історичне та наукове значення, ДНВП «Картографія» видало три атласи репродукцій старовинних карт із картографічних фондів львівських бібліотек: «Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.» (2004, 2006), «Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст.» (2009), «Рукописні карти XVI — XIX століть» (2011).

Окремою сторінкою діяльності ДНВП «Картографія» стала плідна співпраця з британським видавництвом «Harper Collins Publishers», що дало змогу вперше перевидати українською мовою низку кращих зразків світової картографічної продукції. Першим побачив світ у 2004 р. загальногеографічний «Атлас світу», який на 336 сторінках містить докладні карти країн чи груп країн, добірки космічних і фотознімків, тексти, таблиці. В атласі підписано найбільшу кількість гео-

графічних об'єктів світу українською мовою (понад 80 тис. найменувань). Для унормування назв географічних об'єктів зарубіжних країн було використано розроблені підприємством інструкції (кодекси установленої практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн. Продовженням співпраці з «Harper Collins Publishers» стало видання тематичних атласів «Історія світу» (2008), «Ілюстрований атлас для дітей» (2008, 2011), «Глобальні проблеми світу» (2009), «Атлас біблійної історії» (2010), які донесли українському читачеві багато оригінальної інформації.

ДНВП «Картографія» є найбільшим виробником в Україні навчальної картографічної продукції. Зміст кожного з атласів і контурних карт для вивчення географії та історії максимально узгоджений з сучасними навчальними програмами. Виробництво щороку оновлює навчальні атласи та контурні карти. Згідно зі шкільними програмами розроблено та видано близько 70 найменувань навчальних стінних карт: фізичні та тематичні карти частин світу, материків і України, карти зі всесвітньої історії та історії України, карти для вивчення іноземних мов і астрономії. Для вивчення основ топографії видаються комплекти топографічних карт. Поглиблене вивчення географії України в школі було забезпечене виданням «Україна. Навчальний атлас» (1998), який на 96 сторінках містить 158 карт. Для вчителів і студентів створено згадуваний уже «Атлас вчителя» (2010), що став першим виданням такого роду на пострадянському просторі після 1991 р. На 328 сторінках атласу розміщено 452 карти світу, материків, регіонів, країн, океанів, України.

Розвиток інформаційних технологій уможливив створення навчальних картографічних посібників нового покоління — комп'ютерорієнтованих засобів навчання. В ДНВП «Картографія» розроблено та видано низку навчальних електронних посібників й інтерактивних карт для загальноосвітніх закладів. Демонстраційні можливості інтерактивних карт збагачено довідковою інформацією у вигляді таблиць, графіків, діаграм, словника термінів, слайдів, анімацій.

Друге місце за обсягами реалізованої продукції після навчальної тематики на підприємстві займає автомобільна тематика — карти і атласи автомобільних шляхів України та її областей та регіонів, Європи, окремих країн. З розвитком навігаційних систем продаж карт і атласів автомобільних шляхів, які регулярно перевидуються зі змінами та доповненнями, після 2008 року мають тенденцію до зниження. З останніх видань виділимо серію карт автомобільних шляхів на зарубіжні країни: Республіка Білорусь (2009), Республіка Молдова (2009), Польща (2010), Грузія (2012), Туркменістан (2013).

Значне місце в тематиці картографічних видань підприємства належить створенню планів і атласів міст. Серія видань «Міста України» нині включає понад 90 планів майже на 70 міст України. Атласи міст

випускаються кількох типів — універсальні, туристичні, кишенькові, для автомобілістів. «Атлас Київ», що відображає інформацію щодо кожного будинку, витримав уже 16 видань (1998–2013). Для створення картографічної основи міст широко використовуються космічні знімки.

Постійним попитом серед широких верств населення користуються довідкові карти світу, Європи, України та її областей, асортимент видань яких за територіальним охопленням і за масштабами дуже великий.

У зв'язку з масовим розвитком інформаційних технологій в окремий напрям діяльності підприємства виділилось цифрове (електронне) картографування. Виготовлені цифрові карти та бази даних картографічної інформації (цифрові картографічні моделі) мають попит у багатьох галузях економіки, зокрема в Українському державному центрі радіочастот.

У 2011–2012 рр. ДНВП «Картографія» було головним виконавцем робіт з картографічного забезпечення Всеукраїнського перепису населення 2013 року (науково-методичний супровід проекту здійснював Науково-дослідний інститут геодезії і картографії). Виготовлення і постачання картографічних матеріалів для організації перепису виконували відповідно до єдиних технічних вимог, розроблених Державною службою статистики України. У територіальні статистичні управління було передано у паперовому та цифровому вигляді актуалізовані картографічні матеріали: карта адміністративно-територіального устрою України масштабу 1:500 000; карти адміністративно-територіального

устрою областей масштабу 1:300 000; карти адміністративно-територіального устрою адміністративних районів масштабу 1:100 000; адресні плани-схеми міст і селищ міського типу. Загалом було створено 1978 одиниць паперових картографічних матеріалів і 695 наборів векторних даних для цифрових карт [3].

У відділі інформаційних систем та цифрового картографування завершують розроблення додатку для відображення векторних карт на мобільних пристроях сімейства iOS. Додаток розроблений для відображення векторних карт на мобільних пристроях iPad, iPhone. Підготовлено докладні карти міст з атракційними місцями, що містять інформацію для легкого орієнтування в місті. Зміст карт подано у зручних режимах масштабування та переміщення.

Важливим напрямом діяльності підприємства стало унормування географічних назв. Питання правильної передачі географічних назв українською мовою особливо стали актуальними після проголошення незалежності України, коли більшість картографічних творів почали видавати державною мовою. Відділом стандартизації географічних назв розроблено близько 30 інструкцій (кодексів усталеної практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн: з англійської, німецької, іспанської, італійської та французької мов, Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії, Молдови, Литви, Швеції, Угорщини, Білорусі та інших країн. За розробленими інструкціями було створено електронний «Газетир географічних назв світу українською мовою», що налічує близько 80 000 географічних назв світу й містить унормовану назву українською мовою, національне написання (або латиницею) тощо.

З 2011 року ДНВП «Картографія» виконує відповідальні роботи зі створення Державного реєстру географічних назв, який складатиметься з двох частин — відомості про назви об'єктів, що знаходяться на території України, та відомості про назви об'єктів зарубіжних країн [5].

Картографічні твори, підготовлені підприємством, уже давно стали обличчям української картографії в Україні та за кордоном. Цьому сприяла активна політика ДНВП «Картографія» щодо участі в численних вітчизняних і міжнародних картографічних виставках, наукових конференціях. Продукція підприємства з 1995 році щорічно експонується на Франкфуртському книжковому ярмарку. Карти, атласи, електронні видання ДНВП «Картографія» традиційно становлять основну частину національного стенду на міжнародних виставках картографічних творів, що проходять під час конференцій Міжнародної картографічної асоціації (Дурбан (Південна Африка, 2003 р.), Ла-Корун'ї (Іспанія, 2005 р.), Москва (Росія, 2007 р.), Сантьяго (Чилі, 2009 р.), Париж (Франція, 2011 р.), Дрезден (Німеччина, 2013 р.). На останній такій виставці у Дрездені (25–30 серпня 2013 р.) електронний

навчальний посібник «Фізична географія України. 8 клас» ДНВП «Картографія» посіло друге місце у номінації «Цифрові продукти».

Наші видання неодноразово були відзначені на конференціях Міжнародної картографічної торговельної асоціації (ІМТА) і на Форумі видавців у Львові. 2005 році Гран-прі Форуму видавців у Львові, найпрестижнішої книжкової виставки України, було удостоєне видання «Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.». Того ж 2005-го це видання ІМТА визнала найкращим атласом Європи, стінну карту «Україна. Гіпсометрична карта» масштабу 1:500 000 — найкращою стінною картою, а ДНВП «Картографія» — найкращим видавництвом Європи.

Співробітники підприємства як експерти з географічних назв представляли Україну на конференціях ООН зі стандартизації географічних назв (Берлін, 2002 р.; Відень, 2006 р., 2011 р.; Нью-Йорк, 2007 р., 2012 р.), постійно беруть участь у засіданнях і сесіях двох відділів Групи експертів ООН з географічних назв — Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії і Відділу Східної, Центральної і Південно-Східної Європи.

Упродовж семидесятилітньої діяльності підприємство зробило великий внесок у розвиток української картографії. Крім створення та видання численних картографічних творів, їх презентацій міжнародній і вітчизняній громадськості це й підготовка висококваліфікованих фахівців картографічних спеціальностей для потреб економіки, освіти та науки тощо.

Література

1. Атлас снежно-ледовых ресурсов мира = World Atlas of snow and ice Resources / раб. по созданию атл. выполн. в Ин-те географии АН СССР; редкол.: В.М. Котляков (гл. ред.), В.И. Кравцов (зам. гл. ред.) и др.; подг. к изд. НПП «Картография» в 1988–1997 гг.; отв. ред.: Г.Н. Кучеренко, Т.Н. Шульга; ред.: Т.И. Донцова, В.И. Доценко, Г.Н. Ильченко, Н.В. Кухарская, Л.В. Марченко, Л.О. Палиенко, Л.И. Пивак, Ю.К. Пидтилок, Г.М. Полищук, Л.Г. Помещик, А.С. Сова, В.Г. Усенко, А.В. Шибики. — М-бы разные. — М.: Рос. АН. Ин-т географии, 1997 (Минск. картогр. ф-ка). — 392 с.: карты, проф., граф., диагр., текст, ил.: многокрас.; 51×30 см. — Текст, назв. карт, легенда парал. рус., англ.
2. Атлас української мови: в 3 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т суспіл. наук; редкол.: Я.В. Закревська та ін.; відп. ред. І.Г. Матвіас; склад. та підгот. до друку НРКП ВКО «Картографія» ГУГК. — К.: Наукова думка, 1984, 1988, 2001.
- Т. 1. Полісся. Середня Наддніпрянщина і суміжні землі / ред.: І.І. Маркевич, З.П. Рачинська, О.С. Сова. — 1:2 000 000, 1:3 750 000, 1:5 000 000. — К.: Наукова думка, 1984. — 498 с.: текст (92 с.): багатоколір.; 35×28 см;
- Т. 2. Волинь. Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / авт.: Д.Г. Бандрівський, Л.М. Григорчук та ін.; ред.: Я.В. Закревська, С.В. Яворський. — 1:2 000 000, 1:3 750 000, 1:4 000 000, 1:5 000 000. — К.: Наукова думка, 1988 (Поліграфкнига). — 520 с.: текст (103 с.): багатоколір.; 35×28 см;

- Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі / авт.: І.О. Варченко, С.Ф. Довгопол, Я.В. Закревська та ін.; редкол.: П.Ю. Гриценко, Ф.Т. Жилко, Т.В. Назарова та ін.; ред.: Я.М. Залеський, І.Г. Матвіяс, З.П. Рачинська, В.В. Чемержинська. — 1:2 000 000, 1:3 750 000. — К.: Наукова думка, 2001 (ДКФ). — 622 с.: текст (275 с.): багатоколір.; 35×28 см.
3. *Карпінський Ю.О.* Картографічне та геоінформаційне забезпечення Всеукраїнського перепису населення 2013 р. / Ю.О. Карпінський, А.А. Лященко, Р.І. Сосса, О.М. Федунків, Ж.В. Форосенко, М.В. Горковчук // Вісник геодезії та картографії. — 2012. — № 6. — С. 25–32.
4. Національний атлас України / роб. зі створення атласу виконані в Ін-ті географії НАН України; редкол.: Б.Є. Патон (гол.), А.П. Шпак (перш. заст. гол.), Л.Г. Руденко (гол. ред., заст. гол.) та ін.; уклад. та підгот. до друку ДНВП «Картографія» 2008 р.; відп. ред. Л.М. Веклич; ред.: І.О. Європіна, С.В. Капустенко, Н.О. Крижова, В.Б. Кулик, В.В. Молочко, В.О. Прокопьева, Л.Б. Хмара; худож. О.Ю. Андрущенко — М-би різні. — К.: Картографія, 2008 (Новий друк). — 435 с.: карти, текст, граф., діагр.: багатоколір.; 48×32,5 см в обкл.
Дод.: Національний атлас України. Тексти і легенди карт. — Парал. укр., рос., англ.
5. *Сосса Р.І.* Діяльність Укргеодезії з унормування географічних назв / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Вісник геодезії та картографії. — 2011. — № 5. — С. 41–44; *Сосса Р.І.* Унормування географічних назв / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. / відп. за вип. А.А. Москалюк. — К.: ДНВП «Картографія», 2010. — С. 15–21.